

MOTIVE DENDROLATRICE ÎN LIRICA EMINESCIANĂ

SILVIA CIUBOTARU,

Motto :

„Și pricepea din codri misterul lor tăcut...”

Întreaga creație eminesciană este străbătută de nostalgia întoarcerii la natură. Față de automatismele și constrângerile impuse de civilizație, eul poetului își caută refugiul în liniștea pădurilor. Dorința reintegrării în acest spațiu al selbelor necuprinse nu este poză romantică. Evaziunea din social, căutarea inocenței copilăriei pierdute sînt însoțite de scrutarea civilizației străvechi românești. Este vorba de o eternă revenire la *arché*, la un model primordial, nedegradat, la vîrsta de aur. Poetul parcede astfel la restaurarea unui univers dacic ideal, contopit cu nesfîrșitele păduri de altădată. Pilonii acestei construcții se întrupează din complexul datinilor și credințelor populare.

Pădurea autohtonă este un spațiu magic al esențelor naționale nealterate. În calea invadatorilor, fie ei romani, goți sau turci, codrul este ostil, un obstacol de netrecut sau măcar retardant. Pentru străini, întinderile sale împădurite rămîn enigmatice. Misterul lor nu-l poate desluși decît un Mușatin sau un alt fiu devotat al neamului.

Inima codrului, pădurea neagră sau desimile codrilor mării se deschid doar în nopți fermecate, la lumina lunii : „De cînd codrul, dragul codru, troienindu-și frunza toată, / Își deschide-a lui adîncuri, fața lunii să le bată...”¹ O înfiorare de vînt trezește glasul frunzelor și pădurile prind viață : „Codrii aiurează negri sub a stelelor povară”², „Codrul cel vechi fremea...”³, „Prin pădurile de basme trece fluviul cîntării”⁴. Personificarea codrului amintește de animismul frecvent în credințele populare : „De glasul păsărelelor / Pe gînduri codru-i pus...”⁵, „Codri antici de vînt se-ndoaie și răspund întunecos”⁶, „Codrii bătrîni rid și ei din adînc și vîind îl salută / Paltenii nalți și bătrîinii stejari și brazii cei vecinici...”⁷, „Codrii se plîng...”⁸, „Iar pădurea lin suspină”⁹. În *Călin (File din poveste)* arborii bătrîni ascund sensibilități de suflet

¹ M. Eminescu, *Poezii*, ediție îngrijită de Perpessicius, București, Editura pentru Literatură, 1963, p. 70.

² *Ibidem*, p. 291.

³ *Ibidem*, p. 264.

⁴ *Ibidem*, p. 300.

⁵ *Ibidem*, p. 543.

⁶ *Ibidem*, p. 310.

⁷ *Ibidem*, p. 372.

Pe pământ neumblată, / De voinic nesărutată²². Or, tocmai această triadă o aflăm în *Povestea Dochiei și ursitorile*. Eminescu a cunoscut se pare, numeroasele eresuri legate de ursitoare (ce se confundă adesea în folclorul nostru cu *Ielele, Cele măiestre, Cele nemăipomenite, Vintoasele, Frumoasele, Dinsele, Cele sfinte* sau *Rusalțiile*) care își au locuința în copaci rotunzi și mari, aflați în poienile tănuite din „pădurea ursitorilor”²³, de unde nu apar decît noaptea.

Imaginile artistice vehiculate de un mare poet preiau din adîncuri, de la rădăcinile neamului, esențele rare. În inima istoriei, poporul român este înfățișat ca un stejar falnic ce „... tare ridică și azi în vînturi / Întunecata-i frunte și proaspăta lui frunză”²⁴, „Dacii-s nați ca brazi de munte”²⁵, „Moldova cu stejari și cetini / Ascunde inimi mari de Domn”²⁶, bătrînul din *Povestea magului călător în stele* se simte „Brad învechit pe stînce...” iar zeii Daciei veghează în verdea întunecime a pădurilor²⁷. În timpuri ostile neamului, sufletele strămoșilor se retrag în trunchiuri de copaci. La fel procedează personajul principal al basmului *Dragan Cenușă* după încheierea ciclului eroic : „Iera on nuc cu crengile d’i aur, care băt’u cu dînsu în naltu ceruli, însă și nucu iera rupt giumatat’e. Iel o desk’icat nucu čela și s-o hăgat în nuc ș-in nuc o rămas ș-in zua d’e astăz!”²⁸

Arborele sursă a vieții presupune, așa cum preciza Mircea Eliade²⁹, conceperea ascunderii germenului uman în vegetal. Eminescu augmentează această credință, căci un întreg popor se identifică cu un arbore viguros, stejarul ce urcă la lumină din „sîmburul de ghindă” și care „Să-și înăsprească trebuie superba rădăcină / Prin viscole turbate, prin arșiță și-nghet”³⁰.

Xilogeneza în cazul unor eroi de excepție este frecventă în basmele noastre populare și nu vom intra în amănunte. Inițial, suprapunerea, pe planul credințelor, între om și arbore era perfectă. În *Eneida*, cînd Evandru povestește istoria latinilor, începe astfel : „Regele, ctitor al Romei, Evandru antucea îi spune / — Peste dumberăvi stăpîneau doară fauni de-ai locului, nimfe / Și-o seminție de oameni născuți din stejarul cel tare...”³¹ La Hesiod, a treia serie de oameni s-a ivit din frasin. La scandinavii, Odin și cei doi frați ai săi au creat primul bărbat dintr-un frasin și prima femeie dintr-un ulm³².

Românii închinau pruncul nou născut unui copac ales din pădure, cu destinul căruia se identifica. Arborele era rugat să-l înfizeze pe copil : „Rogu-mă, brad ție, / Să-l primești pe... / Făt să-ți fie, / Făt iubit, / Rupt din tine, / Și cit trăiești / Să-l ocrotești / De toate cele...”³³.

²² G. Dem. Teodorescu, *Basme române*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 2.

²³ Adrian Foehi, *Datini și eresuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea*. Răspunsuri la chestionarele lui Nicolae Densusianu, București, Minerva, 1976, p. 350.

²⁴ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 241.

²⁵ *Ibidem*, p. 313.

²⁶ *Ibidem*, p. 512.

²⁷ *Ibidem*, p. 302 : „Și în verdea-ntunecime a pădurilor s-adu...”.

²⁸ Ovidiu Birlea, *Antologie de proză populară epică*, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 238.

²⁹ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II, traducere de Cesar Baltaz, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 145.

³⁰ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 241.

³¹ Virgiliu, *Eneida*, în românește de D. Murăraștu, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956, p. 195.

³² Alexandre H. Krappé, *La genèse des Mythes*, Paris, Payot, 1938, p. 279.

³³ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 55.

Primele sicrie au fost trunchiuri de copac, scobite în miez. Practica era foarte răspândită pe tot teritoriul Europei în perioada La Tène³⁴. Un succedaneu al acestui obicei, apropiat timpurilor noastre, este osuarul săpat în tulpină de copac după deshumarea cadavrelor îndătinată la șapte ani. Cu vremea el a fost înlocuit de „lada de mort“ (a se vedea exemplarul din Curtișcara — Oltenia, păstrat la Muzeul Satului). Prin depunerea defunctului în interiorul copacului se încerca astfel întoarcerea la origini³⁵.

Un ecou tirziu al îngropării în trunchi de arbore s-a păstrat în magia neagră. O vrajă culeasă în anul 1980 din satul Turceni-Gorj³⁶ constă în confecționarea unei păpuși reprezentînd pe cel menit de rău și închiderea ei în inima unui copac, pe care descîntătoarea îl îngropa în pămînt. Se crede că persoana astfel „pedepsită“ nu mai are nici o scăpare. În alte cazuri, este suficient ca vrăjitoarea să pună cuțitul sau o altă bucată de metal în inima unui copac tăiat din pădure, rostind o formulă magică, pentru ca acel vizat să fie chinuit de junghiuri rele³⁷.

Alungarea maladiilor prin efectuarea unor vrăji folosește adesea arborii drept intermediari. În Vîlcea, unghiile și părul retezat de la un bolnav epileptic se pun într-o sfredelitură făcută anume într-un copac și se astupă cu un cep de lemn³⁸. La fel se procedează în Teleorman, în cazul bolii numită *cuiul* (o răceală gravă) după ce suferindul este măsurat pe tulpina unui pom³⁹. În Bucovina se efectua pînă nu demult un ritual asemănător pentru vindecare a malariei, cînd boala era trimisă „să scuture răchita“⁴⁰. Procedeu este semnalat și la romani de Titus Liviu, care amintește de împlîntarea unui cui în copac pentru alungarea ciumei⁴¹. Practicile acestea expiatorii indică existența credinței primitive că arborele nu este numai sediul *spiritului pădurii* (Știma Pădurii, Mama copacilor, Mama pădurii sau Mama hucilor, cu rădăcini de copac, cu chip de femeie și cu trupul acoperit cu scoarță de brad⁴²), dar și locuința altor spirite benefice sau malefice dintre care unele au viața organic unită cu cea a arborelui⁴³.

Omul-arbore și neamul-pădure exprimă la Eminescu puterea străvechilor mituri înțelese numai de cei aleși. Năzuința romantică spre natură („Strebens nach Natürlichkeit“) îl ancorează puternic în credințele animismului dendrolatric ale poporului său, inspirîndu-i imagini unice, originale.

³⁴ Briard Jacques, *L'Europe barbare des mégalithes à l'âge du bronze*, Paris, 1979, p. 136; George Montandon, *Traité d'éthnologie cyclo-culturelle et d'ergologie systématique*, Paris, Payot, 1934, p. 651.

³⁵ Tancred Bănățeanu, *Lăzi populare românești. Meșteșugul și arta lădarilor*, în „Cibinium“. *Studii și materiale privind Muzeul Tehnicii Populare din Dumbrava Sibiuului*, Sibiu, 1967—1968, p. 365—396.

³⁶ Alain Bouras, *op. cit.*, p. 95.

³⁷ Ion Mușlea, Ovidiu Birlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, Minerva, 1970, p. 474.

³⁸ I. A. Candrea, *Folclorul medical român comparat*, București, Casa Școalelor, 1944, p. 387.

³⁹ *Ibidem*, p. 386.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 387.

⁴¹ Tit. Liviu, *Ab urbe condita*, VII, 3, 31, apud I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 388—389.

⁴² Ion Mușlea, Ovidiu Birlea, *op. cit.*, p. 197—201.

⁴³ Wilhelm Mannhardt, *Wald und Feldkulte*, Berlin, Verlag von Gebrüder Borntraeger,

Sînt metafore decantate dintr-un topos arhaic, cărora cei care a trecut prin astă lume „ca printr-un codru întunecat”⁴⁴, le-a seos din uitare conferindu-le o strălucire fără seamă.

DES MOTIFS DENDROLATRIQUES DANS L'OEUVRE LYRIQUE DE M. EMINESCU

Résumé

L'étude présente quelques aspects concernant le culte des arbres chez les paysans roumains et l'influence exercité par ces anciennes coutumes sur les poésies d'Eminescu.

Pour le grande écrivain les ancêtres-arbres expriment le pouvoir magique régénérateur du peuple roumain.

---

⁴⁴ Varlaam, *Cazania* (1643), Bucureşti, Editura Fundaţiilor regale pentru literatură şi artă, 1943, p. 322.